

Skozi tolike nevarne skrajnosti

V pravkar minulem stoletju smo Slovenci šli skozi tak čas – skozi tako nevarne skrajnosti, kot pravi Vergil v Eneidi –, da ga moramo v tem oziru imeti za vrhunec prebivanja na svojem zgodovinskem prostoru. Od različnih vprašanj, ki se ob tem pojavljajo, bi se nam zdelo posebej važno odgovoriti, kakšni smo iz tistih skrajnosti izšli: ali je naše vedenje prešlo v nove razsežnosti; ali je naša volja zagledala nove, prej še ne slutene cilje; ali je človek vstal pred nami v novi postavi in vrednosti. Taka vprašanja ne bi bila nenevadna, saj so utemeljena v vsakdanjem izkustvu. Mar ne slišimo pogosto za koga, da se je po smrti te in te osebe popolnoma spremenil, da ga po tisti in tisti nesreči ni mogoče več prepoznati?

Skozi skrajnosti, ki jih je postavilo preteklo stoletje, smo šli vsi, zato ne bi bilo nesmiselno pričakovati, da bi spremembe zajele veliko ljudi, morda vse. Da bi vsi, kot narod, dozoreli in slednjič dosegli moralno, kulturno in politično polnoletnost. Saj bi bilo naravno, mar ne, da spomin na pritisk, ki je vladal v tistih prostorih, ne bi dovoljeval ničesar, kar ni resnično; da bi spomin na kvantum bolečine, še ne doživete, še ne slišane, dopuščal človeku biti samo to, kar je; da bi se človek, če bi se odločil, da postane kaj od tega, kar ni – da se spet vda blodnjam, utvaram in prividom – zagledal v groteskni smešnosti. Ali ne bi bilo naravno, da bi po vsem, kar je doživel, bila človeku dovoljena samo normalnost – na vse strani odmerjena in skrbno varovana normalnost?

V resnici pa je tako, da naše življenje ni manj, ampak bolj banalno kakor kadar koli prej. Vprašanja in občutja, o katerih smo go-

vorili, niso mogla, da v ljudeh ne bi nastajala, a jim je, še preden bi mogla kaj doseči in kaj spremeniti, pošla ustvarjalna energija. Novi čas ali čas *po tem* jih ni sprejel z naklonjenostjo.

Posebej pa ni novi čas naklonjen katoličanom. Dogajanja med drugo svetovno vojno in čas po njej so bila takšna, kakor da bi bila del scenarija za igro, v kateri je glavna vloga bila dodeljena katoličanom. Če se danes ozremo nazaj, se nam prizor, ki ga gledamo, izteče v zanesljivo misel: vse iztočnice časa so se tedaj tako glasile, da so od katoličanov zahtevale odgovor na vprašanje, ali so v resnici to, v kar so se tisoč let oblikovali in kar so vse-skozi trdili, da so. Ni mogoče iti mimo tega, da je to bil čas velike preizkušnje. Stvari so se namreč tedaj tako sestavile, da katoličani tega odgovora niso dajali samo zase, ampak za vse Slovence.

In zakaj nam sedanji čas ni naklonjen? Zato, ker nam ne dovoli, da bi povedali svojo zgodbo. Ta zgodba je na zunaj, na videz in na prvi pogled kdaj tudi protislovna, v sebi, v tem, kar je v resnici bila, pa je ontološko čista. In tega se ljudje, ki imajo v rokah mikrofone sedanjosti, bojijo. Katoličani so odigrali svojo vlogo tako, kakor je zahteval čas: branili so civilizacijo in branili so vero, ki je bila in je njeno zadnje jamstvo. Marsikaj bi se podrlo, če bi to zgodbo poslušali s tako čistim srcem, da bi jo morali sprejeti. Poizkusimo to zgodbo v obrisih povedati.

Druga svetovna vojna je imela to posebnost, da ji lahko določimo cilj ali smoter. Samo tako zagledano jo sploh lahko mislimo. Določitev tega smotra ni nič umišljenega, ampak izhaja iz dogajanja samega, a zahteva

en pogoj: razumetje prostora, v katerem se je ta vojna dogajala. Ta prostor je civilizacija. Če gledamo drugo svetovno vojno v okviru civilizacije, potem lahko in celo moramo reči, da je bil njen cilj in ali smoter odprava totalitarizmov. Odprava totalitarizmov pa pomeni odpravo tega, kar je povzročila prva svetovna vojna, čeprav bi se res morali takoj popraviti in reči, da je prva svetovna vojna totalitarizme samo sprožila ali zanje postavila družbeno situacijo, duhovni in miselni pogoji za njihov nastop pa so starejši. Ustvarili so se takrat, ko se je podrla vera v možnost metafizike in dala prostor ideologiji.

Vsi trije totalitarizmi, komunizem, fašizem in nacizem, so imeli na sebi znake moderne, v kateri so nastali, a so jo vsi trije, vsak po svoje, zanižali. Fašizem in nacizem sta šla nazaj v predmoderno, komunizem pa je izšel iz nje v popolnoma novo, ideološko zasnovano prihodnost. Čeprav različnega izvora in različnih ambicij, so bili vsi trije totalitarizmi predvsem totalitarni: zanižali so ustanove pluralne politične demokracije, ki so izšle iz francoske revolucije, zanižali so pravno državo in pravice človeka in državljana. Uresničili so se v boju s tem, kar je – v končno dobro ali slabo – ustvarila civilizacija v svojih legitiimnih okvirih.

Druga svetovna vojna se je torej bojevala v znamenju spopada med demokratičnim in totalitarnim konceptom družbenega in političnega življenja. Njen smoter v tem je bil jasen: vrnitev civilizacije v avtentične duhovne in politične okvire; dejanski potek vojne pa ni bil tako jasen, ker je prišlo do idejne interference med demokratičnim in totalitarnim substratom sil v Zavezništvu.

Po napadu nacistične Nemčije na komunistično Sovjetsko zvezo so se demokratske sile odločile za najpomembnejši maneuver v vsej drugi svetovni vojni: antitotalitarna protihitlerjevska koalicija se je odločila sprejeti v zavezništvo totalitarno Sovjetsko zvezo. Jasno

je, da se je s tem vneslo v demokratski tabor fundamentalno protislovje, ki se končno ni moglo razrešiti drugače, kakor da se je že drugi dan po podpisu mirovne pogodbe maja 1945, torej po zmagi nad dvema totalitarizmoma, fašizmom in nacizmom, vojna obnovila. Sedaj so si stali nasproti nekdanji zavezniki: na eni strani zahodne demokratične sile, na drugi strani pa totalitarni sovjetski imperij, povečan za Vzhodno in Srednjo Evropo, ki sta mu pripadli kot vojni plen po vojnem angažmaju v zahodnem Zavezništvu. Nastopil je čas hladne vojne, ki je bila evropska vojna, z odpljuski, ki so v raznih sunkih dosegali tudi ostali svet. Končala se je ta vojna z implozijo ali sesutjem totalitarnega sovjetskega imperija z njegovimi depandansami. To sesutje simbolično označujemo s padcem berlinskega zidu 11. novembra 1989.

Pri tem padcu so sodelovali trije pomembni momenti: eden je deloval od zunaj, dva pa sta prihajala od znotraj. Od zunaj je deloval svobodni demokratični svet s svojim superiornim gospodarskim in družbenim razvojem. Od znotraj pa je deloval artificialni značaj socialističnega imperija samega, ki ni mogel nositi življenja in tekmovati s svobodnjaškim Zahodom; druga notranja sila pa je bilo duhovno in družbeno desidentstvo, ki je samodejno vzniknilo na najmanj predvidljivih mestih in se napajalo iz moralnega upora proti totalitarnemu zavzetju človeka. Ta vojna, ki bo v zgodovini nosila naziv hladna, zato še nikakor ni bila nekrvava. Na to opozarjajo pomembne letnice: 1953 za Vzhodno Nemčijo, 1956 za Madžarsko, 1968 za Čehoslovaško, 1970 za Poljsko in 1980 spet za Poljsko. Upori, ki so v zaporedju, ki smo ga nakazali, nastajali v Vzhodni in Srednji Evropi, so se dvigali predvsem proti totalitarni politični ideologiji. S tem so dokazovali, da je bil cilj hladne vojne identičen z integralnim ciljem druge svetovne vojne: vrnitev iz totalitarizma v civilizirano življenje.

Lahko rečemo obenem še to, da so svobodnjaške vstaje po tem delu Evrope dokazovale našo tezo, da je bila hladna vojna del druge svetovne vojne. Izvorno ti upori niso šli proti sovjetskim vojaškim okupacijskim kontingentom; proti njim so se obrnili, če so se, šele takrat, ko so ti nastopili kot vojaški garant ideologije.

In kakšno mesto ima v tem razvidu dogajanja Slovenija? Slovenci smo tu imeli posebno mesto – v nekem smislu edinstveno. Tu se je vse dogajalo kakor drugod, a na izrazito drugačen način. Temeljna razlika med Slovenijo in ostalo Evropo je v tem, da se je hladna vojna, v pomenu, ki smo ga razložili, začela pri nas veliko prej kot drugod. To, čemur pravimo hladna vojna, se tukaj ni začela šele po zmagi leta 1945. Pri nas se je hladna vojna, ki je, ponovimo še enkrat, vojna proti boljševškemu tipu totalitarizma, začela štiri leta prej. Začela se je takoj po tem, ko je bila v svetovni spopad vpletena Sovjetska zveza. Istočasno se je namreč začela tudi boljševška agresija na slovenski narod, ki je trajala, ne da bi naletela na oborožen demokratičen odpor, do poletja 1942. Ta agresija je potekala najprej v kodu nelegitimnih političnih dejanj, kot je ustanovitev Vosa 2. avgusta 1941 in uzurpacija pravice do odpora s strani partije 16. septembra 1941. To, kar pa so ljudje najbolj občutili, je bil partizanski teror. V tem letu, ki je bilo tudi prvo leto tuje okupacije, so se Slovenci prvič v zgodovini srečali s pojmom političnega umora. V manj kot letu dni so boljševiki, tudi na najbolj grozovit način, pomorili do tisoč ljudi. S tem so hoteli doseči – in tudi dosegli – dvoje: strah in oborožen odpor ali belo gardo. Čeprav je oborožen upor zoper boljševiško agresijo trajal šele od poletja 1942, je bil civilni odpor mnogo starejši. Trajal je vse od takrat, ko je demokratična duhovna in politična elita uvidela, v čem je resnica enobeja. Ravno zato – zaradi uvida v to, kaj se dogaja – je bila ta elita tudi

kaznovana tako, da je postala predmet načrtnega fizičnega eliminiranja. Čeprav je torej organiziran vojaški odpor proti boljševiški teroristični agresiji nastal šele eno leto po njenem nastanku, moramo registrirati obstoj hladne vojne že domala od začetka vpletenosti Jugoslavije v svetovni spopad leta 1941.

Prva in poglobitna posebnost Slovenije je bila torej v tem, da je bila vpletena v hladno vojno – v definiciji, ki smo jo utemeljili zgoraj – že štiri leta pred ostalo Evropo in ostalim svetom. To pomeni, da smo bili Slovenci žrtev dveh agresij hkrati: ne samo fašistične in nacistične, ampak tudi komunistično-boljševiške. Naša izjemnost je bila v tem, da smo bili – edini – pod dvojnim udarom. Te izjemnosti ne moremo dovolj poudariti. Predvsem pa se moramo vprašati, zakaj se je moglo to zgoditi ravno v Sloveniji.

Sama po sebi se nam ponujata dva odgovora. Najprej bi lahko postavili domnevo, da so bili naši boljševiki bolj radikalni kot njihova analogna zvrst pri drugih evropskih narodih. Radikalnost je kar dobra beseda, še boljša bi bila mogoče prisebnost, še najbliže pa bi prišli, če bi predpostavili tisti nenavadni gon – po moči enak najelementarnejšim človeškim nagonom –, ki ga je odkrilo zadnje stoletje in ki ukazuje človeku, da se brez obstanka poistoveti z revolucionarno prakso, in ki bi ga mogoče še najbolj razumeli, če bi ga imeli za maščevanje zavržene katoliškega substrata. Čisto lahko torej, da so bili Kidrič, Kardelj, Bebler, Maček, Kraigher, Ribičič, Tomšič, Šentjunc idr. virtuožno izjemna realizacija boljševiškega fenotipa. Slovensko posebnost je potemtakem mogoče razumeti iz ideološke obdarovanosti slovenske boljševiške ekipe.

Drugi odgovor pa bi iskal razlog edinstvenega boljševiškega uspeha v duhovnem značaju družbenega prostora, v katerem so boljševiki načrtovali svoj revolucionarni projekt. Znano je, da se je slovenska zgodovina tako

razvijala, da je v njej nastalo dvojje tkiv, s katerima je partija mogla računati pri uresničevanju svojih ambicij. To so bili liberalci, ki so začeli izdelovati svojo duhovno in politično kulturo sredi 19. stol., in levi katoliki, ki so nastali med obema vojnama s poudarjeno socialno ali celo socialistično aplikacijo krščanstva. V obeh gibanjih, v liberalizmu in levem katolištvu, je bilo stanje duha takšno, da ni bilo misliti, da bi kdo registriral nezdržljivost njihove izvorne intuicije z boljševiško ortodoksijo. Ne liberalci ne levi katoliki niso, z redkimi izjemami, postavljali vprašanj. Podoba je bila, da so celo čakali na sile, ki bodo končno vzele stvar v roke zares.

Tako se je zgodilo samo v Sloveniji, da so boljševiki postali nesporni voditelji rezistence. To so skušali doseči tudi drugod, a so jim to bodisi v odsotnosti lastne intransigence bodisi zaradi pomanjkanja voljnega sopotništva ni posrečilo. Samo v Sloveniji je bilo mogoče izvesti boljševiško agresijo in izsiliti predčasno hladno vojno.

S to ugotovitvijo smo v središču slovenske zgodbe. Domače in mednarodno politično okolje med drugo svetovno vojno je bilo namreč takšno, da bi se Slovenci boljševizma rešili na en način in samo na en način: tako da bi imeli tisti, ki jih je nagovoril ali izkoristil, toliko civilizacijske prisebnosti, da bi odklonil sodelovanje. Spričo uspešne taktike in strategije komunističnega nastopa so bili vsi drugi ukrepi – ki so sicer iz nuje morali nastati – že vnaprej obsojeni na neuspeh. Odgovornost liberalcev in levih katolikov – krščanskih socialistov in kockekovcev – dobiva tako presežen značaj.

Jedro boljševiške strategije je bila inscenacija dveh političnih iger, ki so zgodovinsko resničnost, sestavljeno iz vojne in volje po revolucionarnem prevzemu oblasti, prenesli na prividno ravnino, ki je bila sestavljena iz boja za narodovo osvoboditev in aktivna vključitev v vojne napore zaveznikov.

Pred tem, kar se je v resnici dogajalo, je bila spuščena zavesa, opremljena s primerno slikarijo, ki naj bi predstavljala dve zgodbi, od katerih je bila ena namenjena domovini, druga pa tujini. Boljševiki so namreč vedeli, da se bo končni boj dobojeval v Ljubljani in v Londonu, če nam je dovoljeno tako reči. Tako igro so lahko uprizorili samo boljševiki: samo manipulacija, ki jo je Lenin naredil za počelo vstopanja v zgodovino, je omogočila to dramaturgijo.

Najprej enobe, ki se je izkazala za odlično iznajdbo. Klic na boj proti tujcu, ki je vdrl v deželo, je po naravi tak, da se mu odzove vse, kar moralno, duhovno in politično konstitutira človeka. Zato je partija uporabila svoj ilegalni aparat, ki ga je bila izdelala za boj proti legalnemu redu, in organizirala enobe – in ko so bili ljudje enkrat notri, so notri tudi ostali. Takšna je človeška narava. Narodnoosvobodilni boj je silovita beseda zato, ker je mitogena – z njo ali iz nje se avtomatično izdeluje mit. Ko pa se človeka polastijo mitske predstave, se ga polastijo v celoti in za dolgo. Tudi partija se je z enobejem polastila narodove čudi. Brez enobeja ne bi mogla izkoristiti vojne za izvedbo revolucije. To je ugotovitev, ki izhaja iz empiričnih dejstev, izhaja pa tudi iz strukture dane situacije. To je mogoče postaviti takole: če obstajajo razmere, zaradi katerih je mogoče priti iz točke "A" v točko "C" samo preko točke "B" – in nikakor in pod nobenim pogojem in v nobenem primeru drugače –, potem obstaja inherenten in neodpravljen sum, da ste šli skozi točko "B" samo zato, da ste prišli v točko "C". Točka "B" ni imela za vas sama po sebi nobene vrednosti. Rekli smo sum, če pa k zgornjemu analitičnemu premisleku dodamo še svojo empirično informiranost o poteku slovenskega medvojnega dogajanja, postane naš sum gotovost. Kar smo hoteli povedati, je bilo tole: če je bilo mogoče revolucijo (C) uresničiti samo preko enobeja (B), potem ve-

lja, da je bila vsa resnica enobeja v tem, da je bila sredstvo za revolucijo.

Enobe je bil en trik, drugi pa je bil tako imenovano načelo bojevanja. Ta je bil namenjen Londonu. Z njim so komunisti pokazali, da so pripravljeni investirati celotno narodovo substanco v vojno podjetje, s katerim naj bi impresionirali zaveznike. Uvedli so – v okupirani državi – elemente frontne vojne, s čemer so svojo brezobzirnost do prebivalstva prignali čez vsako izkustvo, obenem pa razkrili svojo balkansko čud. Pokazali so, da se ne bojujejo zato, da bi narod osvobodili, ampak zato da bi se ga preko krvavega šova polastili. Ni jim šlo za zmago zaveznikov – ta je bila tako ali tako že od vsega začetka zagotovljena –, ampak za mednarodno priznanje, v senci katerega bi mogli varno izpeljati svoj revolucionarni projekt. Razen komunistov ni bil nihče pripravljen igrati vloge, ki so jo Britanci dodelili Balkancem. Vsem drugim okupiranim narodom je bilo namreč dovoljeno ostati v okvirih normalne evropske rezistence, za nas pa je veljalo to, kar izraža znani Mihajlovičev očitek: "Vi bi se borili do zadnjega Srba". Dražgoše, Pohorski bataljon, Štirinajsta divizija so imena, ki pomenijo popolno podreditev načelu bojevanja za interese revolucije. Tudi ta instalacija je delovala.

Spričo opisanega je jasno, da so vse različne oblike protikomunističnega upora, predvsem pa vaške straže in domobranci, bili v skladu s temeljnimi interesi logike, po kateri je potekala druga svetovna vojna: uničenje vseh totalitarizmov in nadaljevanje življenja po normah, doseženih v zgodovini civilizacije. Njihova vloga je bila legitimna. Res pa je tudi, da so se silnice konkretnega časa tako sestavile, da njihov, sicer legitimni boj, ni mogel, da ne bi imel videza protislovnosti. Svoj boj so morali legalizirati pri okupatorjih, čeprav je vsak od njiju bil nosilec svojega totalitarizma. Zakaj so to morali storiti, presega obseg tega besedila, zato bomo navedli samo

dva razloga. Najprej je bila boljševiška agresija na slovenski narod tako konkretna in brutalna, tako neposredna in ogrožujoča, da je ni bilo mogoče več pasivno prenašati. Drugič pa boljševiška nepomirljivost ne bi dajala možnosti, da bi slovenski gozdovi nudili prostor dvema gveriloma. Če bi se demokrati odločili za organizacijo lastne gverile, bi s tem ogrozili obstoj naroda na način, *kakor ga ni nobena druga stvar v celotni vojni*. Dolenjska jesen 1943 je argument, ki nima ugovora, kot beremo v nekem starem besedilu. To sta dva razloga, a premisliti moramo še eno reč.

Če so bili v protislovju slovenski demokrati, so bili v protislovju tudi zavezniki, ki so s sprejetjem Sovjetske zveze sprejeli tudi boljševiški totalitarizem. To pa ni bilo v skladu z osnovnimi cilji protitotalitaristične vojne. Ko so Američani podprli Sovjetsko armado s 430.000 tovornjaki, z 12.000 tanki, s 50.000 džipi, so s tem plačevali tujo kri. To se je izrazilo v dejstvu, da je na vsakega padlega Američana padlo triinpetdeset Rusov. Slovensko in zavezniško protislovje sta enaka tudi v tem, da ne tu ne tam ni šlo zares. Vendar pa je med njim le ena razlika: pri zaveznikih je šlo za veliko politiko, pri nas pa za goli obstoj, za najpreprostejše življenje.

Slovenski katoličani, ki so sprejeli obrambni boj proti boljševškemu totalitarizmu – bojevali so ga za vse Slovence –, so bili v moralni in politični logiki druge svetovne vojne. Naš začetni in primarni cilj je bil en sam: prispevati pričakovani in dolžni delež k zmagi nad silami osi – ki so pri nas predstavljale okupatorja – in vrnitev z drugimi demokratičnimi narodi v okvire civilizacije. Tako bi se bilo tudi zgodilo, ko ne bi prišli neki ljudje, ki so se tako brez ostanka izročili tuji ideologiji, da so mogli narod, ki se je boril za svoj obstanek, napasti še sami. Ta napad ni bil samo zelo brutalen, ampak tudi tako rafiniran, da ga je del domačega in tujega sveta mogel imeti za nekaj, kar ni bil.

Za slovenske katoličane pa se je boj, ki so ga sprejeli, tako iztekel, da so nazadnje doživeli genocid svoje vojske in izgon svoje duhovne in politične elite.

Potem ko se je Evropa po maju 1945 znašla v hladni vojni – ki je, kakor smo rekli, imela namen dokončati boj s totalitarizmi –, smo bili slovenski katoličani znova vpleteni vanjo, ne kot novinci, saj smo bili v njej, na poseben način, že štiri leta. Vojna, kakor se je sedaj nadaljevala, je bila vojna posameznika z etabliirano totalitarno državo. Še nikoli prej se ni tako drastično pokazalo, iz kakšne snovi je kdo, kakor v vojni, ki se je sedaj začela. Bilo je mnogo majhnih pogumnih dejanj in bilo je mnogo velikih pogumnih dejanj: vsa bodo ostala nema, nobenih priznavanj in odlikovanj ne bo zanje nikoli. Bilo je tudi mnogo majhnih vdaj in izdaj in mnogo velikih vdaj in izdaj. Ta vojna je bila sedaj takšna, da ni terjala krvi, ampak človeško dušo. Povzročila je veliko pohabljenosti. Posameznik je bil sam, brez opore in odvisen le od sebe. Boljševiški totalitarizem je bil duhovno in politično zgoščen in zadelan prostor. Drugi so bili nekoliko drugačni. Imeli so prazne intercelularne prostore, ki so jih mogle zasesti neideološke prvine. Ena od teh je bila zasebna lastnina. Čeprav zasebna lastnina v totalitarno obvladani družbi ni imela povsem iste vloge kakor v liberalni demokraciji, je bila vendarle lastnina: nekak podaljšek človeka, nekaj, na kar se je človek lahko oprl. Boljševiška totalitarna realnost ljudem te opore ni dovoljevala.

A je moral tudi boljševizem dopuščati neko družbenost, ki je ni mogel v celoti kontrolirati. Ta družbenost se je udejanjala v Cerkvi. Na to malokrat pomislimo, a je bilo vendar nenavadno, da je tako nepropusten sistem moral tolerirati nek prostor, v katerem je vladala misel, ki je bila ne samo drugačna od misli, ki je prihajala iz ustanov ideološkega imperija, ampak je bil za njo v

nepojmljivem nasprotju. Najsi so cerkveni ljudje iz praktičnih razlogov – zaradi preživetja – ostrino tega nasprotja še tako gladili in zmanjševali, so bile besede, ki so se ljudem vsako nedeljo prebirale, v izključujočem nasprotju s tem, kar je veljalo in kar se je razglašalo zunaj. Kaka tretjina ljudi, ki so kljub vsemu hodili ob nedeljah k maši, so bili ne občasno, ampak takorekoč redno izpostavljeni neki pedagogiki, za katero so vsi vedeli, da je partija v skladu s svojim totalitarnim umom ne bi smela trpeti. Ljudje, ki so hodili v cerkev, so bili drugačni, v protopolitičnem pomenu te besede. Bili so izpostavljeni normalnosti, ki je najnatančnejše in najčistejše nasprotje ideologije. Mogoče se vsi tega niso tako ostro in določno zavedali, ampak do večine je le moralo prihajati, da je na primer proces, ki so ga Judje priredili Jezusu, zelo podoben procesom, ki so se vsaj prva leta vrstili po sodiščih. Ko so ljudje na veliki petek poslušali pasijon po sv. Janezu, niso veliko dvomili, ko so odhajali, za koga je treba imeti javne tožilce, sodnike, oznovce, priče in ljudi, ki so po dvoranih in zunaj njih ščuvali sodnike, naj dodeljujejo najvišje kazni.

Katoličani so razkošje, da so mogli biti drugačni, seveda plačevali. Čeprav svoje drugačnosti niso pretirano razkazovali, se je le ni dalo skriti in tisti, ki so dajali o ljudeh veljavne ocene, so dobro vedeli, kam spadajo. Katoličanom se je na vsakem koraku dajalo vedeti, da spadajo v enega nižjih razredov. Ljudje so sicer različno reagirali, v večini pa je to razlikovanje počasi le prehajalo v upor, ki je imel, čeprav je ostajal znotraj kriptopolitične konotacije. Tako je nastajalo stanje, ki je čakalo na svoje možnosti. Demosove volitve leta 1990 so bile taka možnost. Kakor je znano, je Demos zmagal z zelo pičlo večino. Zato je s precejšnjo verjetnostjo mogoče postaviti naslednjo tezo: če tako velika količina volivcev, najmanj tretjina, ne bi preživela totalitarnega časa v območju duhovno tako dru-

gačne organizacije, kot je bila Cerkev, Demos na volitvah 8. aprila 1990 verjetno sploh ne bi zmagal. V skladu s to mislijo je mogoče postaviti trditev, da so katoličani, na koncu res ne sami, dobili hladno vojno, ki se je začela s hkratno agresijo treh totalitarizmov na slovenski narod kmalu po začetku aprilske vojne 1941. Takoj moramo tudi postaviti, da ni bila njihova krivda, če so se moralnih energij, ki so jih zbirali pol stoletja, da jih, ko pride čas, investirajo v politično podjetje, ki bo zagotovilo svobodo in demokracijo, polastili voditelji, ki so kapital, plačan s toliko smrtjo, varovan in branjen z muko duha in telesa, lahko miselno zapravljali.

V začetku tega besedila smo postavili nekatera vprašanja: ali smo kaj novega in dragocenega odkrili o sebi in svetu, ko smo šli skozi vse hude skrajnosti? Saj so stvari, ki so se nam dogajale, bile nove v tem pomenu, da so presegale naše izkustvo. Prvič v zgodovini smo se srečali s političnim umorom, z mnogimi političnimi umori, z množičnim političnim umorom. Nikoli si nismo bili mislili, da je svet prostor, ki daje možnost takim dejanjem. Poleg tega je do tedaj človek, ki je ubijal, prihajal od drugod. Sedaj pa so okoli nas vstajali ljudje, ki so počeli stvari, ki jih nismo razumeli; ki so se odločali za stvari, ki jih nismo razumeli; ki so govorili kot mi, a jih nismo razumeli. Morda smo si takrat, ko je bilo vprašanj toliko, da nobenega nismo mogli do kraja izreči, obljubili: o tem bomo nekoč razmislili, to bomo nekoč dognali. Ne-

koč bomo to res morali storiti. Saj neko tolmačenje, neko razumetje mora biti. Ali z besedami pesnika Enrighta: "Ali naj gre ruda skozi hude plavže samo zato, da razpade?".

Letos na praznik svetega Rešnjega telesa in krvi so nam v cerkvi za prvo berilo prebrali odlomek iz 5. Mojzesove knjige. Posebej so me zadele neke besede. Zazdelo se mi je, da bi utegnile biti odgovor na vprašanja, ki me že dolgo oblegajo: "Spomni se vsega pota, po katerem te je Gospod, tvoj Bog, teh štirideset let vodil po puščavi, da bi te ponižal in preizkusil, da bi spoznal, kaj je v tvojem srcu, ali boš spolnjeval njegove zapovedi ali ne". Res, kaj pa vemo, kaj je življenje. Kaj pa vemo, kaj je zgodovina. Kaj pa če je tako, da bodo obstali samo tisti narodi, ki se bodo prav odločali na nepredvidljivih razpotjih zgodovine? Kaj pa če bodo obstali samo tisti narodi, ki bodo spolnjevali "njegove zapovedi"? Ne tisti, ki bodo najbolj razumeli tokove globalne trgovine, ali tisti, ki bodo uvedli najbolj produktivno stopnjo dedeveja. Ali ni to, da slovenski katoličani, po vsem, skozi kar smo šli, ne moremo dognati svoje pravde, da ne moremo uveljaviti svojih junakov in svojih mučencev, da se svet okoli nas ne zmeni za našo resnico, čeprav njena dejstva presegajo velikost vsega, kar pomnimo: ali ni vse to "pot po puščavi", ali nismo "poniževani" in "preizkušeni" zato, da bi se držali tega, kar je pred vsem drugim – da bi izpolnjevali "njegove zapovedi". Da bi vedeli, da je to prvi pogoj za vsako življenje.